

„JO AKARO EDES BARTHAKOVITZ URAM” NYELVHASZNÁLAT-TÖRTÉNETI VIZSGÁLATOK 17. SZÁZADI NYELVEMLÉKEKBEN

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

1. A 20. század közepének paradigmaváltása, amely főként a nyelvelírás strukturalista és generatív grammatikai szemléletének hatását követően, új irányt mutatva a beszédtudományok felértékelődéséhez vezetett, a nyelvhasználat-vizsgálat felé terelte a kutatásokat. Az élőnyelvi, elsősorban a szociolingvisztikai, a dialektológiai, a szociodialektológiai, a pragmatikai, a pszicholingvisztikai, a kommunikációs és a kognitív nyelvészeti vizsgálatok középpontjába a nyelvhasználat került. A nyelv absztrakt, egzakt, közösségi kategóriájának vizsgálatával szemben a nyelvhasználat egyszeri, alkalmi jelenségként, aktusként vizsgálva mindig is lehetőségeket tartogatott a nyelvészeti munka számára. A nyelvhasználat-vizsgálat metodikáját a nyelv térben és időben, illetve humán dimenziójában megragadható jelenségeinek vizsgálata rajzolja ki.

Mivel a nyelvhasználat-vizsgálatokat végző szekuláris nyelvészeti irány képviselői alapvetően szinkrón nyelvelírásra vállalkoznak, felmerül a kérdés, hogy mit nyújthat a nyelvtörténet és a nyelvhasználat-vizsgálat egymás számára. Nagy Katalin megjegyzi, hogy „Nyelvtörténet és nyelvhasználat összekapcsolása nemrégiben még problematikusnak számított” (Nagy 2007: 135). Újabban azonban a társadalomtörténeti kutatások, a szociolingvisztika és a nyelvtörténet összekapcsolása, a nyelvelmékek pragmatikai elemzése, az egykori kommunikációs szituációk feltárására vonatkozó vizsgálatok lehetőséget adnak arra, hogy képet kapjunk a norma kialakulásáról, a nyelvi kontaktusokról, az egykori nyelvváltozatokról és azok presztízviszonyairól, a megszólítási és a köszönési formákról, a hatalom és a szolidaritás nyelvi formáiról, a szóbeli befolyásolás és a pozitív, illetve a negatív udvariasság nyelvi jegyeiről, a viszony-megnevezésekről, az arcu latfenyegető aktusokról, a nyelvhasználat és a társadalmi nem összefüggéseiről, a nyelven kívüli tényezőkről, valamint a történeti kontextus nyelvi és szociális összefüggéseiről. A történeti szövegek lehetőséget adnak a metainformációs operátorok, a diskurzusjelölők, a bevezető szók, a diskurzuspartikulák, a társalgásszervező elemek vizsgálatára is.

2. Vizsgálatom a Bartakovich család iratanyagában fellelhető 17. századi levél-szövegekre épül. A missziliseket a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárának balassagyarmati gyűjteményében őrzik. Az alábbi felsorolásban elsőként a levél írójának a nevét, majd a keltezés helyét és idejét tüntetem föl. A zárójel tartalmazza a nyelvelmékek levéltári fondjegyzék szerinti besorolását.

- Bory György, Lipcsa, 1663. november 7. (XIV. 3. D/9. 19.)
- Bory György, Korpona, 1669. március 11. (XIV. 3. D/9. 9.)

- Bory Mihály, Zólyom, 1661. augusztus 19. (XIV. 3. D/9. 25.)
- Bory Mihály, Breznóbánya, 1663. október 17. (XIV. 3. D/9. 17.)
- Bory Mihály, Regensburg (*Ratisbona*), 1664. február 10. (XIV. 3. D/9. 16.)
- Csáky Pál, Léva, 1664. szeptember 29. (XIV. 3. D/9. 39.)
- Csáky Pál, Léva, 1667. december 28. (XIV. 3. D/9. 24.)
- Csáky Pál, Léva, 1679. április 18. (XIV. 3. D/9. 11.)
- Csáky Pál, Léva, 1691. február 14. (XIV. 3. D/9. 1.)
- Pálffy Miklós, Vöröskő, 1665. október 3. (XIV. 3. D/9. 13.)
- Sembery Ferenc, Korpona, 1664. december 9. (XIV. 3. D/9. 15.)
- Pálffy Tamás, Kosztolna, 1672. május 19. (XIV. 3. D/9. 3.)
- Pálffy Tamás, Bécs, 1672. október 18. (XIV. 3. D/9. 2.)

Nagy Ivántól tudjuk, hogy a Bartakovich család „a felső megyék ismertebbei közül való. Lakhelye leginkább Nyitra megye, elágazott azonban távolabb is, Hont és Nógrád megyékbe” (Nagy 1857: 208–209). Bartakovich János 1660-ban lett Hont vármegye alispánja, ebben a tisztségében érkeznek hozzá a fent sorolt levelek.

A Hont, Zólyom és Nógrád vármegyében birtokos Bory család két tagjának, Györgynek és Mihálynak található levelei az iratanyagban. Bory György *Lipcsáról* (ma: Липча [Lipcsa], Ukrajna) címzi első levelét Bartakovich János alispánnak. Bory György 1663. november 7-én kelt magánlevele, melyben bizonyos pénzösszeg átvételéről ír, saját kezű írás. A megszólítás és a búcsúformula közvetlen kapcsolatra utal a levél írója és címzettje között: *Szolgálatomat ajánlom KK mint io akaro Battjam Uramnak. Intül üdvefséges fok iokat kivanok KK meg adadni; Ezzel In fokaig éltefse kdet. KK beretettel folgalo Eöcse még él.* A levélben többször *Battjam Uram eő kégjelme* szólítással illeti az alispánt. A szövegben több, különböző rangú és társadalmi állású személy megnevezésére találunk adatot: egy várkapitánynak ez időben a *nagyságos* megszólítás jár ki (*Kohárj Uram eő Naga*), a szolgálakat csupán nevükön említi: *Mikes néveő fzolgámmal; eő Naga fzolgája Davidoff.* Az 1669-ben Korponán kelt levélszövegnek csak a feje Bory György. A két levél ductusának összevetéséből látható, hogy – vélhetően alkalmazásában álló – íródeákja vetette papírra a sorokat, csak az aláírás saját kezű (*Borj Gjeörgj*). (Korpona a 17. század végéig Hont vármegye székhelye, Bory Mihály volt az egykori vár kapitánya. Ma Krupina néven Szlovákia besztercebányai kerületének városa.) Mindkét levélben magyar nyelvűek a kötelező levélformulák, ugyanakkor sok latin kifejezést találunk a deáknak diktált levélben. Valószínűsíthetjük, hogy a nemes úr és a deák egyaránt tudott latinul. A deák írta levél bevezető részében, csakúgy, mint a saját kezűben, a közvetlen kapcsolatra utaló *uram bátyám*, illetve *bátyám uram* szólítást olvassuk többször is: *Kgyldk mint bizodalmas jó akaró Urk Battyámk ajánlom kötőlességgel folgálatomat; kk édes Battya(m) Ura(mnak).* A levélszövegben a *kegyelmed* alakváltozatai fordulnak elő szólításként: *kgylDET nagy beretettel kére(m); Melly kgylD jó akarattyat énis minden tehetségem(m)el meg igyekezem folghalni kgyldek; Ezzel I(ste)n tartsa és éltesse fokaig berenczessen kgylDET.* A levél írója a misszilis végén – az előző levélhez hasonlóan – bizalmasan a címzett „öccseként” búcsúzik: *Kgyldk beretettel folghaló Eöcse még él.* A deáki levél nyelvi adatai palóc nyelvjárási hátteret sejtetnek. Mindez a kevés adat és azok megbízhatatlansága miatt nyilván nem állítható bizonyosan, továbbá a fej és a kéz nyelvi elkülönítése is nehézségekbe ütközik. A saját kézzel írott

szöveg és a deáki írás azonban eltérő nyelvi vonásokat mutat. A deák írta levélben a *Com(m)issiokotis* alakváltozat palóc nyelvjárási jelenség adata lehet. A tárgyrag előhangzója a palóc beszélők kiejtésében gyakran zárt vokális. Az ezen a területen ejtett palatális *l'* jele lehet a *lly* a *melly* vonatkozó névmásban. Az intervokális gemináció is gyakori jelenség a palóc régió beszélőinek nyelvhasználatában, csakúgy, mint más nyelvjárásokban, pl. *βerenczessen*. Mindezek a saját kezű levelekben nem adatolhatók, ami nem bizonyíték, de utalhat az eltérő vernakuláris nyelvváltozatra.

Borfői Bory Mihálytól három levelet találunk az iratanyagban. Két saját kezű levele közül az egyikben, melyet Zólyomban (ma: Zvolen, Szlovákia) 1661. augusztus 19-én keltezett, az *Török Tatar* fenyegetéséről és a védekezésről ír. Keresztényi hite többször bizonyosságul szolgál írott szavai igazolására: *Istenemnek tartom lölkemet; Vilagomot Istennek hala becsületesben nem éltem mint most*. 1663. október 17-én a Besztercebányától 43 km-re keletre található bányavárosból, Breznóbányáról (ma: Brezno, Szlovákia) küldi levelét *in Secreto*, azaz titokban. Az alispánt menekülésre buzdítja, *ha Tatar kezében nem akarnak esni*, mihamarabb pakoljanak össze, s azonnal induljanak – kéri a levél írója. Murány várát ajánlja menedéknak. A történelmi emlékezet Korpona várkapitányként őrizte meg Bory Mihály nevét, aki 1667-ben itt verte meg katonáival a bányavárosok felé nyomuló háromezernyi török sereget. Az íráskép hanyag, az írás kapkodó, mégis egyéniséget tükröz, nem úgy, mint a legtöbb deáki ductus. A címzett szólítása hol hivatalos, hol közvetlen, a kötelező formulákban *kegyelmed* (a kor szokásának megfelelően rövidítve: *kk*): *Ajanlo(m) kk βeretettel való βolgalatomot; Ajanlo(m) kk eltigh való Kőteles βolgalatomot*. A kötelező formulákon kívül, a levélszövegben közvetlenebb a megszólítás (a kor kialakulatlan helyesírásából adódóan egyazon levélben kétféle írásmóddal): *Édes Ura(m) Battiyám – édes Ur(am) Battya(m)*. Más személyek említésére is találunk adatot: egy nemes asszonyt *Kglmes Aβfonyunk*-ként említ, rokonát *Borj György Urnak* nevezi, az *Attyamfia* harmadik személy megnevezésére szolgál, magát az alispán *attjaffjaként*, *Eöche*-ként és – a korszak leveleiben jellemző udvarias és kötelező formula szerint – *βolgaja*-ként aposztrofálja. Bory Mihály idiolektusának néhány jellemzőjét adatolhatjuk az írott szövegből: a levelekben találunk példát zárt *ü*-zésre (*jüveő, gjüt, gjüttért gjűjjenek*), a tárgyrag előtti vokális zárt alakváltozatú (*Aβfonyunkot*), *i*-ző alak is felbukkan (*Pinteken*), akad egy adat intervokális geminációra (*Battiyám*), az ablativusi és a delativusi ragok vokálisa középső nyelvvállású (*Aβfonyomtól, részről, a cβuportoftól* szóalakban nem illeszkedik a rag a szótő hangrendjéhez), a határozott névelő egyalakú (*Az Várban, az Tatar, az bizonyos*). A levélben *választ* alakváltozatában találjuk a 'levélre érkezett válasz, felelet' jelentésű szót: „femi *valaβtom* nem gjüt”. A TESz. elsőként 1537-ből adatolja ebben az alakban a szót. A szerkesztők megjegyzik, hogy a *választ* eredetibb voltára vonatkozó föltevés nincs megalapozva. A vizsgált 17. századi levelekben többször előfordul ez a szótő-alakváltozat.

Harmadik, deáknak diktált levelét Regensburgból (a levél keltezésében: *Ratisbona*) küldi 1664. február 10-én. Még az aláírás sem saját kezű. Bory Mihály 1664-ben Wesselényi Ferenc nádor uradalmi kormányzója volt, és a moguntiai (maintzi) hercegérseknel járt követségben. Valószínű, hogy német útjáról, a bajor Regensburgból küldi ezt a levelet. Az alispánt szerencsés érkezéséről tudósítja. A diktált levélben a levélformulák kötelező szokássá vált nyelvi megformálásán is átüt a közvetlen hang: *Aianlom kgk βeretettelvaló βolgalatomat; Mint io akaro Urk Battyamnak; édes Battja(m) Ura(m);*

édes Ura(m) Battjam; Kivanom eörvendetessen lathassa(m) keglteket mind Fejenkent. Kgek beretettel folgalo Eöch(e).

A levélírók között találjuk Csáky Pált, aki 1664-ben elnyerte a Bars vármegyei Léva (ma: Levice, Szlovákia) várát a hozzá tartozó uradalommal együtt. Az iratanyagban négy misszilizt találunk tőle, mindegyik levelet ebből a várból indította útjára. 1664. szeptember 29-én saját kezével írt levelében azt olvassuk, hogy kölcsönt kér Bartakovich János alispántól bécsi útjára. A panasz, a kérés, a bizonyásgtevés ekképpen fogalmazódik meg: *βantalan gondgiam köβöt felértem biβonj azokat βaporitanj; ez jövö hetfön minden okvetetlen megh kél indulnom Becsben(...), kiben csak nem bolondulok megh; Édes Bartakovitz Ura(m) mutafsa hofsa(m) ualo jo Akarojahof ez irant minden jo akarattiat; Edes Bartakovitz Uram kgdet mint bizodalmas jo Akaro Uramat kerem. Sok dicsérö jelzöt használ, feltételezhetően a cél érdekében teszi ezt: Jo Akaro – Edes Bartakovitz Ura(m) (többször is előfordul ebben a formában), reghj Uramat jo Akaromat – biβodalmas jo Akaro Uramat. Szorongatott helyzetében gyakran emlegeti az Istent, többször esküszik rá, fohászkodik hozzá: El az Ur Isten; gondgiam köβöt nem tudok hova lennem, csak az kglmes Ur I(ste)n adna már egyβer βünetét; ha halaadattlan csak igiekeβnem is lenni, biβonj megh verne az Ur Isten; az fok Béczi cfavargás igen artalmas, uerte uolna megh az Isten; az Herczek ellen ualo alapotunk(na)k is csak Isten adna egyβer ueghét; mert en Isten lattia nem tudom hova tettem, meliet kgd egyβer küldöt uolt; az Ur Isten lattia βantalan az gond raitam.*

Az 1667. december 28-án kelt levelet deáknak diktálta Csáky Pál, csak az aláírása saját kezű (*Grof Chjakj Pall*). Afelől tudakozódik, hogy az alispán megkapta-e előző levelét. Megtudjuk, hogy levelével egyidejűleg vadászpuskát küld az alispán fiának, Bartakovich Gyuriczának. A post scriptumban üdvözlétet is küld az ifjúnak: *I(ste)n az Kmed Bartakovith Gyuricza nevö Fiának ö Klmenek az Tefőeny Puskát által küldöttem, adgya I(ste)n hogy ö klme βerenczesse(n) vadaβhásson véle. A levélszövegben az a jele gyakran ékezetes á. Elképzelhető, hogy a palóc területen élő deák (származását adatok hiányában nem ismerjük) az illabialitás jeleként helyez ékezetet az a-ra. Az 1679. április 18-i levelet is deák jegyezte le, melyet saját kezűleg szignált a nemes úr (*Groff Chiakj Pall*). Egy bizonyos határ és szülő árendafizetéséről szól a levél, az alispánt megállapodásukra emlékezteti a levélíró. Jól mutatja a levélszöveg ductusa, hogy Csáky Pál saját kezűleg írta az 1691. február 14-i levelet. A deáki kézírás általában jellegzetes, kalligrafikus írástípus, éppen ezért jellegtelenebb, mint az íráshoz kevésbé szokott nemes úr keze írása, amely elnagyoltabb, csúnyább írásképet mutat, ugyanakkor egyénibb betűformálások jellemzik. Csáky Pál a levelében Török György, Nyitra vármegye alispánja mellett foglal állást, őt tisztázza Bartakovich János előtt. A két saját kezű levél bevezető formulája: *Köteles βolgalomat ajanlom kmednek mint Nekem mindenkor biβodalmas jo Akaro Uramk, kvanta βerencses iokkal az Úr Isten aldgia kdet; Kötelességgel βolgalok migh Elek, kvanatos fok jokkal az Úr Isten aldgia megh kdet. Mindkét saját kezű levelében baráti hangon, de tisztelettel szólítja meg az alispánt: Jo Akaro Edes Barthakovitz Ur(am). A befejező formula jókívánságai az alázatot, egyben a korban kötelező tiszteletet mutatják: kmednek kötelességgel βolgalo Jo Akaroja míg El; ajanlom magamat kd jo Akarattýába(n) migh Élek kiuanatos ualaβtiat kk el uarom. Isten tarca es Eltesse kdet. A decemberben kelt levelét, melyet deákja jegyez le, karácsonyi köszöntéssel nyitja: Köteles βolgalatomát ajánlóm KK mint jo akaro Uk In fok jokkal algya megh kdet, és**

engedgye(n) fok karácsoni napokat mind el érni mind el mulatni kk. A deáki levelek egyik megszólítása Bartakovich János társadalmi rangjára utal, a másik esetben teljes néven történik a szólítás: *Jó akaro Vice Ispa(n) Ur(am); Joakaró Bartakovicz János Uram.*

Csáky Pál saját kezű és deáknak diktált leveleinek összevetése után látjuk, hogy hasonlóságok és eltérések egyaránt jellemzik ezeket. Módszertanilag azért is nehéz az elkülönítésük, mert a diktált levelek nyelvéllapota egyaránt tükrözheti a kéz és a fej nyelvhasználatát. Mindketten használnak korban szokásos rövidítéseket a megnevezésre, megszólításra (Csáky Pál leveleiben: *Kk, kmednek, kd, kdet*; a deák írta levelekben: *kk, kld, Klmennnek*). Mindkettőben találunk latin nyelvi elemeket. A határozott névelő alakja mindkét levél szövegében egyalakú: *az kglmes Ur I(ste)n* (Csáky Pál); *az minapibanis* (deák). Mindkettejük írott nyelvében megjelenik – ma a palóc nyelvjárásra jellemző, korábban tágabb hatókörű jelenségeként – a vonatkozó névmás egyalakú változata, azaz do-logra, tárgyra is a *ki, aki* névmás utal: *kjnek ualaßtiat holnap i napon el uarom kgtül; az kjnek* (Csáky Pál); *kiről ez irassom által tudósítom* (deák). Itt is adathozhatunk a ’válasz’ régi alakváltozatát: *ualaßtiat*. A saját kezű levélszövegek bővebb, cifrább, eredetibb jó-kívánságokat, a deáki levelek szokványosabb formulákat tartalmaznak. A betűjelek is eltérnek: a Csáky Pál írta levelekben az *ny = nj, ni; gy = gj, gy; ty = ti*, míg a deák írásában az *ny = ny; gy = gy; ty = ty, tj*.

Erdődi Pálffy Tamás nyitrai püspökként írt két levelét is megtalálhatjuk ebben az iratanyagban. A levélíró élete során betöltött esztergomi kanonoki, nagypréposti, pozsonyi és jászói préposti, váci és egri püspöki, sőt kancellári tisztséget is. Egyik levelét Kosztolnáról (későbbi neve: Vágegyháza-Alsózáros, ma: Kostolná-Záriečie, Szlovákia) írja. Ennek a Trencsén vármegyei tót falunak a földesura egy időben a nyitrai püspökség volt, a püspöknek kastélya is állt a településen, ez magyarázza a keltezés helyét. Az 1672. május 19-én kelt misszilis magánlevél, melyben a püspök arra kéri az alispánt, hogy szerezzen neki jófajta bort. A másik, ugyanezen év október 18-án Bécsben (*Vienna*) kelt levélben az alispán és a fia közötti ügyek intézéséről ír a püspök. A levélszövegek ductusának elemzése után megállapíthatjuk, hogy mindkét levél deák keze írása, de nem ugyanazé. A latin nyelvű búcsúformulát (*GDVrae; Ad ferved. paratífime* ’Készséges szolgálatára’) és az aláírást (*Thom. Palfy Ep. Nitrens.; Episcopus Nitrensis*) mindkét levélben a püspök saját kezűleg vetette papírra. Sok latin elem található a levelekben, a bevezető és a befejező formulák mellett a levél szövegében is feltűnnek a latin kifejezések. Ez nem meglepő, ha a levélíró társadalmi szerepére gondolunk. Mindkét levélben ezt olvassuk megszólításként: *Generosa D(omi)ne Amice obffme*, a később írt levélben még egy latin üdvözlő formulát is találunk: *Salute et Seruitiorum meorum commendationem praemissis* ’Üdvözlettel és szolgálattal kész vagyok szolgálni’. A levelek címzettjének szólítása: *Kglmd; Knek; Kgld; kgdhez; kgdet beretettel kérem*. A latin–magyar kontaktus eredményeként alakulhattak azok a latinos szerkezetek, amelyeket a később kelt levélben olvassuk: *Az Pechenyeczy bort nékem igen természetemhez valonak dicherik lenny; Ha szám üzent valo léßen*.

Pálffy Miklós a Trencsén vármegyei Vörösköböl írja saját kezű magánlevelét. A fej és a kéz azonosságát igazolja, hogy a levélszöveg és az aláírás ductusa megegyezik, illetve a deáki kalligrafikus írásmódtól eltérően sajátos jegyekkel jellemezhető az írásképe. Az egykori győri törökverő leszármazottja a család tulajdonában lévő várból írt baráti hangú magánlevelében állatok ajándékozásáról esik szó: Pálffy Miklós agarakat

ajándékozott Bartakovich Jánosnak, tőle pedig fogolyadarakat kér. A levélíró a misszilis bevezető és befejező formulájában egyaránt *kegyelmed* megszólítással illeti Bartakovich alispánt (itt is a korban megszokott rövidítést alkalmazva): *Szolgálok kk, mint ennekem io akaro Uramnak I(ste)n fok io fzerencsekel aldgia megh kldet; Enis az miben tudok kk szolgálnom es kedveskednem, parancsolion kd öromest szolgálok maradion kd, mindenkor io akaroja örömet szolgália*. A levelekben vélhetően a dunántúli nyelvjárásokra jellemző zárt *a*-zás példái a köznyelvi *a* helyén *o*-val lejegyzett szóalakok: *agarom, tudositonj, βagatwon, alkolmatossaggal*. A levélszöveg egyik kedveskedő, udvarias, érdeklődő mondatában is előfordul a zárt *a*-zás írásbeli példája: *kldet kerem jo alkolmatossaggal, ne nehefteljen maga egesege felöl tudositonj*. A nyugati magyar nyelvterületre jellemző mássalhangzó-jelenségre, az *l*-ezésre is találunk példát Pálffy Miklós egyik levelében: *ilenek 'ilyenek'*. Toldalék előhangzójaként is a zártabb *o* jelenik meg egy birtokviszonyt kifejező, befejezett melléknévi igeneves jelzős szerkezetben: *az en atta agarom*. A levélszövegek delativusi és ablativusi ragjai felső nyelvválású, zárt magánhangzójúak: *földönkrül, arrul, tülönk*.

Sembery Ferenc 1664. december 9-én Korponán (a keltezésben: *Carpona*) kelt misszilisé saját kézzel írt, háborgó, fenyegetőző magánlevél az élőbeszéd számos jellegzetességét idéző elemmel. A Sembery család Hont vármegye előkelőbb birtokos nemes családjának egyike volt. Metainformációs elemeket, a levélíró érzelmi állapotát kifejező, élőbeszédre utaló nyelvi elemeket jócskán találunk a szövegben: „Mert az rut morgásfokért, s fenegetőzkedéjéért, *hitemre*, itt az Korponay Utzan ugj meg *agja bugjaznam* hire lenne az egeß darab tartomannak”, „Mert én miattam *hitemre* bekivel lakhatnak, ehetnek, jhatnak Palafti Urajmek csak ők ne kerefssek az garazdafagot”, „*hitemre* nem köl”, „*hitemre* énis haßonlot czelekedem”, „*Esküßem* I(ste)nnek, s az Telljes Sz: háromfagnak hogj valahon (...) Uton, Utfélen reájok talalok, ugj meg tanitom, hogj Béczbenis hire léteben”, „*I(ste)n ugj algjon megh*, hogj az Katonakot azzal is biztattjak, csak *nevetem*, s nem *hihetem*”; „*el bufsultam telfeßsegesen*”. Korabeli köszönéseket, köszöntéseket is adathatunk a levélből: *I(ste)n jo nap; fogadgj I(ste)n; ha füveget vetnek, füveget vetek*. A levélben Zrínyi Miklós halálesetéről olvashatunk tudósítást. „*Czuda* hirt hallottam itten” – írja a feladó. A *Czuda* jelentése itt: ’rendkívüli, elképesztő, hihetetlen’. A TESz. korábbi évszázadokból is adathatja a szó ’rendkívüli jelenség vagy esemény’ jelentését. Ekképpen tudósít a 17. századi levélíró: *az Nagj Méltosagos Vitez Urat Zerenj Miklos Urunkat ö Ngat egj Vad Kan annira rontotta volna megh abban köllet meg halny ö Nganak (...) Méltó volna megh gjaßolnj azon igaz Magyar ßeretö Vitez Urat*. A levél címzettjére sokféle szólítást találunk a levélben, melyek egy része bizalmas viszonyt sejtet levél írója és címzettje között: *Vice Ispannyom vagy; bizodalmas Battyam Ur(amnak); batiam Ur(am); édes Battiam Ur(am); Azért kd elöt mint Vice Ispanjom elöt protestalok; bizodalmas battiam Ur(am)*.

A levelek bevezető és záróformuláinak, a (meg)szólításoknak, a megnevezéseknek, az üdvözléseknek, a köszönéseknek, a köszöntéseknek történeti szociolingvisztikai–történeti szociopragmatikai közelítésű vizsgálata távolabb mutat a szűken értelmezett nyelvi elemzésnél: a mikrolingvisztikai vizsgálat a társadalmi érintkezés formáira, a nyelvi magatartásmintákra, az udvariasság és a szolidaritás nyelvi vagy akár nonverbális elemeire, a beszélők viszonyára világíthat rá. Mindezekon keresztül pedig a korabeli társadalomról és a történelmi-társadalmi kontextusban megjelenő nyelvhasználatról kapunk képet.

HIVATKOZÁSOK

- Nagy Iván 1857: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal I*, Pest, kiadja Friebesz István.
- Nagy Katalin 2007: Mit nyújthat a nyelvtörténet és a nyelvhasználat vizsgálata egymás számára, in Geecsó Tamás–Sárdi Lilla szerk.: *Nyelvelmélet – nyelvhasználat* (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 74.), Székesfehérvár–Budapest, Kodolányi János Főiskola–Tinta Könyvkiadó,
- TESz. = Benkő Loránd főszerk. 1967–1976: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III*, Budapest, Akadémiai.